

POLOVĚTNÉ ÚTVARY

Polovětné útvary

Vedle útvarů s jasnou predikační platností (nejčastěji VF ve funkci predikátu, tj. přísudkového výrazu: sloveso / spona + jméno) existovaly ve staré češtině i **polosamostatné** nominální útvary, které se volněji nebo těsněji přimykaly k sousedním slovesným větám, do jejichž syntaktické stavby se:

- buď **plně začlenily** jako normální větné členy,
svatá Mandalena uzřela dva anděly, jeden v hlavách... (Krist)
...viděla dva anjely, jednoho v hlavách... (EvVíd)
- nebo si zachovaly jistou samostatnost a **polopredikační** platnost – byly volně připojené.

V takové, skutečné **polovětné útvary** se rozvily obraty s **participiém** a s **infinitivem**. Umožňovaly vyjádřit v jedné větě složitou myšlenku, platností se blížily VV.

Polovětné útvary s participii

participium (pt) = příčestí, přechodník

Neurčité slovesné tvæ ~~X~~ /F)

- **Infinitiv**: -ti (v nové spis. č.: -t, (c)t, tvary na -ti, -ci kniž./arch.)
- **Supinum** (po slovesech pohybu: *jdu lovit ryb, přijde súdit živých i mrtvých*): -t, genitiv supinový, jednoslabič. tvary supina vždy krátkou samohl.; v 15.–16. st. splývá s inf., v nč jen: jít spat
dat (sup.) dáti (inf.)
- **Pt nt-ové** (přech. přítomný): *nesa* (m., n.) - *nesúci* (f.) - *nesúce* (pl.)
- **Pt s-ové** (přech. minulý): *přines* (m., n.) - *přinesši* (f.) - *přinesše* (pl.)
- **Pt l-ové** (préteritum, kondicionál)
- **Pt n/t-ové** (pasivní ptc., podst. jm. slovesná)

Polovětné útvary s participii

1. pt. bylo vazbou jistých sloves:

- **pt nt-ové** po sloves. s významem *domnívat se o sobě, dělati se* (*mnieti*, *mnieti se*, *činiti se*), vztahovalo se k podmětu, proto v nominativu:

*liška mnieše **oklamajíc** džbána* (RHr) [do kce 16. stol.] → vedl. věty **obsahové s že** (= liška si myslela, že oklamala...)

činil se neslyše (Blah)

- **pt nt-ové** po slovesech smyslových vjemů, vztahovalo se k předmětu v akuzativu (platnost doplňku):

*když kokota slyšel **pějíce*** (HodMuz) → **infinitiv** (= když kohouta slyšel zpívat)

ÚTVARY S INFINITIVEM

útvary s infinitivem

- domácího původu
- vlivem latiny

útvary s infinitivem

- domácí: infinitiv po slovesech smyslových vjemů (kde místo dřívějšího participia) → slovanský akuzativ s infinitivem
viděl ho odcházet
- vlivem latiny

akuzativ s infinitivem (vliv latiny)

v lat. následuje po slovesech smyslového **vnímání, myšlení a říkání** předmětový akuzativ a k němu se vztahuje **infinitiv** spony *býti* s **akuzativem** **podst./přídav. jm.**

- *mním to dobré býti* (EvOl)
- *když Krista lačna býti vidieše* (Kruml)
- *rozuměl jsem býti marné tohoto světa kochání*
= pochopil jsem, že je marné milování světa (= milovat svět)
- *pod stínem smrkovým sen chutný býti pravil* (Háj)

vazba **instr.** s **inf.**

- *abych hostem se v cizím domě býti pamatoval* (KomLab)

zvl. v 16. a 17. stol. ve spisov. jaz.

do mluv. jaz. nepronikly

nová spisovná čeština - zbavila

Souvětí

- repertoár stč. spojovacích prostředků se neshoduje s dnešním stavem, např.:
 - *a* jako odporovací spojka (častěji než v nč.)
 - *an, ana, ano* jako obsahové oznamovací spojky, nebo časové:
viděch jednu zmilelíčku, / ana blije přěs plot = ...jak blije...
přišel sem do hospody, ano se již setmievá (CestKab)

Juxtapozice vět, bezespoječné souvětí

Sta se druhú noc na zajitřie, jdiechu na jitřni všě bratřie, zjěvi se svatý Prokop.

= stalo se druhou noc k ránu, **když** šli všichni bratři na ranní (mši), **že** se zjevil svatý Prokop